

جایگاه نسخ خطی در طرح احیای اسلامی

(همایش نسخ خطی عربی در ایران)

*

دکتر محمود مصطفی حلاوی

اسلامی را نیز دربرگیرد؛ میراثی که اجدادمان در زمینه‌های مختلف فرهنگی، ادبی و علمی برجای گذاشتند که بخش عظیمی از آن در کتابخانه‌های عمومی، شخصی، مساجد و سایر اماکن وجود دارد و چشم به راه کسانی است که غبار گذشت زمان را از آنها زدوده و از عالم فراموشی و تاریکی خارج ساخته و به دنیای امروز و نور و روشنایی بیاورد.

اولین گام عملی در این راستا فهرست‌نویسی این میراث است و نگارش فهرستی علمی و دقیق که محققان و پژوهشگران را از سردرگمی و گمراهی در فهرست‌های تنظیم شده توسط افراد غیر خبره و ناوارد به دور نگاه دارد.

اما تدوین این فهراس بدون نشر آنها، هیچ نفعی را در پی نخواهد داشت و هیچ نسخه‌ای احیاء نخواهد شد. زیرا مسأله مهم، آشنا نمودن محققان و تراث پژوهان با نسخه‌هایی است که مؤسسات مختلف در اختیار دارند و می‌شود از آنها در جهت احیای میراث گرانبهای خود استفاده نمود.

بدون شک میراث مکتوب ما که به زبان عربی نوشته شده، میراثی اسلامی جهانی است، به این معنا که علمای اسلامی در طول اعصار، این میراث عظیم را به وجود آورده‌اند و در جهت تکوین آن در عصری که زبان

عربی، زبان فرهنگ و ادب و فکر بوده، گام برداشته‌اند؛ به استثنای برخی فضاهای فرهنگی و فکری که زبان‌های محلی در آنها رایج بوده است. از این رو، می‌توان گفت که احیای میراث اسلامی به طور مستقیم بر

این مبحث شامل طرح سؤالاتی در زمینه مفهوم احیای اسلامی و جایگاه نسخ خطی در این راستا است، تا این که در مورد آن به بحث و مناقشه پرداخته و به نتیجه‌ای مطلوب و روشن برسیم و از گذر این نتایج راهکارهای عملی جهت تحقق این هدف ارائه نماییم.

سؤال اول: مقصود از احیای

اسلامی چیست؟ آیا منظور، احیای میراث اسلامی است، یا احیای اهتمام بدان و یا زنده نمودن روح همکاری و تعاون بین محققان و دانشمندانی است که به این میراث و غبار رویی از چهره آن عنایت و توجه دارند، یا احیای علاقه و دوستی بین ملت‌های جهان اسلام است، یا همه موارد فوق؟

تمامی این سؤالات در محور دهم از محورهای این همایش یکجا مطرح شده است که از ماجواب‌هایی روشن و قانع کننده می‌طلبند. جواب‌هایی که بر اساس نظرات شرکت کنندگان در این همایش و آمال پژوهشگران نسخ خطی عربی است.

بدیهی است که مفهوم احیای اسلامی باید احیای میراث مکتوب

*استاد در رشته تصحیح نسخ خطی و تحقیقات اسلامی دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه لیبثانی بیروت

مناضرات

مؤتمر

المجاهدات

العربية فی ایران

دمشق ۸ و ۱۹ / ۵ / ۲۰۰۲ م

من منشورات المؤسسة الثقافية للجمهورية الإسلامية الإيرانية بمصنف

۱۴۲۳هـ. ۲۰۰۲م

روی تقویت روابط بین ملت‌های اسلامی تأثیرگذار بوده و اندیشه وحدت فرهنگی و فکری را در خاطر‌ها متبلور می‌سازد. بالاخص اگر اصول تعاون و همکاری به طور کامل بین علما و محققان در سراسر کشورهای اسلامی پایه‌گذاری شود.

سؤال دوم: آیا جایگاهی واقعی برای نسخ خطی، در طرح احیای اسلامی وجود دارد؟ و اگر وجود دارد، این جایگاه چیست؟

گمان نمی‌کنم که نسخ خطی فی‌حد ذاته در طرح احیاء اسلامی، نقش اساسی را ایفا کنند. نسخه‌های خطی، خود از منابع شناخت و آگاهی‌ها محسوب شده که موراث فکری و تمدنی را در خود جای داده‌اند و ضروری است از تاریکی جهل خارج و به روشنایی معرفت آورده شوند و این شناخت و آشنایی، خشت اول بنای ارتباط و همکاری بین دو قطب، نسخه خطی از یک سو و فرد آشنا به این نسخ از سوی دیگر است.

به شکل دقیق‌تر، بین مؤلف نسخه خطی و آنچه وی از فکر و فرهنگ و تاریخ تمدن و روابط علمی و انسانی به ما ارایه نموده است از یک سو، و بین محقق نسخه‌های خطی و طرز فکر و فرهنگ او از سوی دیگر، آشنایی حاصل می‌گردد.

احیا و ایجاد همکاری و ارتباط بین این دو قطب در طرح احیای اسلامی وجود دارد و از آنجا که آگاهی، نور و جهل و نادانی، ظلمت است و انسان دشمن هر آنچه که نمی‌داند، می‌باشد لذا بنا نهادن یک قاعده صحیح شناختی در ساخت پل‌ها و راه‌های ارتباطی که اساس عملیات احیا می‌باشد، کمک شایانی می‌نماید.

زمانی نقش نسخه‌های خطی مثبت و کارساز خواهد بود که ما با برگزاری سمینارها و کنفرانس‌ها و جلساتی که حول محور نسخه‌های خطی دور می‌زنند، در واقع رجال علم و فکر و فرهنگ اعصار گذشته را احضار کرده و آنان را با علمای عصر حاضر بر سر یک میز می‌نشانیم و بدین ترتیب از دانشمندان پیشین به آن اندازه که دانشمندان امروز بدان نیازمند هستند، استفاده خواهد شد، و بنای جدید بر پایه ستون‌های محکم و قوی و راسخ بنا نهاده می‌شود؛ چرا که هیچ بنایی، بدون پایه و ستون‌های محکم، ارزشی نخواهد داشت، و وای بر امتی که بخواهد بنایی را بدون پایه‌هایی قرص و محکم بسازد یا بر زمین بر پا سازد که از آن وی نیست و ...

سؤال سوم: چگونه می‌توان جایگاه نسخ خطی را در تحقق این طرح، کارآمد نمود؟

طرح احیای اسلامی با استفاده از نسخ خطی به اندازه‌ای که اهمیت دارد، نیازمند تلاش فراوان مؤمنان مخلص است تا این نسخ بتوانند وظیفه ابزاری خود را به خوبی انجام دهند و در این راستا سمینارها، کنفرانس‌ها و جلسات منظم و سازمان یافته و هدفدار تشکیل می‌شوند که با همیاری و همکاری

تا سر حد امکان، جهت رسیدن به هدف اصلی بدون ایجاد هرگونه رقابت شخصی و سلیقه‌ای بکوشند. در مسیر نیل به این هدف لازم است تمامی شرکت‌کنندگان در این سمینارها تا سرحد توانایی، امکانات مالی، و سازمانی خویش را که خداوند بدیشان عنایت کرده، مبذول دارند.

سؤال چهارم: سازمان و یا گروهی می‌تواند متولی و راهبر این طرح از لحاظ اداره کردن و نظارت و سرمایه‌گذاری و پیگیری روند کارها و فراهم سازی نیازمندی‌های آن در جهت رسیدن به این هدف باشد؟

پاسخ به اسن سؤال، مستقیماً با پاسخ دادن به سوال اول مرتبط است و آن مشخص نمودن مفهوم احیای اسلامی و هدف آن است. مفهوم و مقصود از احیای اسلامی، همان احیای مفهوم تعاون و همکاری مابین محققان و علما در جهان اسلام و یا بین مؤسسات شاغل در امور نسخ خطی که در جهان اسلام پراکنده‌اند، می‌باشد؛ که این نیازمند تلاش بسیار و همکاری همگان است به طوری که بتوان یک تشکل اسلامی ایجاد نمود که در آن، مؤسسات عمومی و خاص، دولتی و غیر دولتی و نیز افراد شاغل در این زمینه، همگی عضو آن باشند به نحوی که هر کس بتواند به قدر توانایی‌اش در این کار مشارکت نماید. برای این تشکل می‌توان یک اساس‌نامه اولیه تدوین و تهیه نمود که در آن اهداف کلی مؤسسه و کیفیت عضویت در آن و اشکال مختلف عضویت و هر آنچه که مربوط به این تشکل می‌شود، مشخص گردد. آنچه که در این قضیه مهم است، ضمانت مشارکت علاقه‌مندان به نسخ خطی است برای رسیدن به نتایجی عملی که قابل ارایه و گسترش در کشورهای جهان اسلام است.

سؤال پنجم: جایگاه (نقش) دانشمندان و محققان در موفقیت این طرح چیست؟

بدون شک هر طرحی برای رسیدن به موفقیت، نیاز به مشارکت و همکاری جدی و قوی اعضای خود دارد و دانشمندان و محققان در طرح احیای اسلامی، نقش اساسی و مهمی را در راهبردی کردن و موفقیت آن عهده‌دار هستند.

نقشی که دانشمندان و محققان می‌توانند داشته باشند، به شرح زیر است:

۱- وضع راهکارهای همکاری و همیاری کاربردی و واقعی میان خود دانشمندان و نیز مؤسسات تابعه طرح و کسانی که با آن همکاری می‌کنند.

۲- وضع راهکارهای عملی کوتاه مدت، بلند مدت و میان مدت که در خلال آنها می‌توان طرح احیای اسلامی را به اجرا گذارد.

۳- تعیین نمودن چارچوب احیای مطلوب و انجام کار بر اساس آن که

منظور مشخص کردن زمینه‌های احیا در هر مرحله از انجام کار است که به وسیله انتخاب نسخه‌هایی که قرار است تصحیح شوند و موضوع آنها متناسب با اهداف در هر مرحله است، محقق می‌گردد.

۴ - تقسیم کار بین دانشمندان و محققان بر اساس آگاهی‌ها و اطلاعات علمی آنان.

۵ - تبادل اطلاعات و معلومات بین دانشمندان و محققان جهت انجام یافتن کار در سطح مناسب و محقق نمودن هدف مورد نظر و تقلیل تلاش‌ها و امکانات به هدر رفته.

سوال ششم: گونه‌های مختلف همکاری بین صاحبان نسخه‌های خطی یا تصاویر آنها و موسسات فرهنگی و مراکز تحقیقاتی و آکادمی‌های تخصصی و افراد و دیگران و بین شاغلین در عرصه تحقیق و بحث کدامند؟ در اینجا مشکل اساسی و معضل اصلی، یعنی چگونگی دستیابی به مخطوطات و یا تصویر آنها در هنگام تحقیق نمود پیدا می‌کند. بسیاری از موسسات و مراکز فرهنگی یا افرادی که این نسخه‌ها را در تملک خود دارند، از دادن نسخه‌ها به دانشمندان و محققان، به علل واهی امتناع می‌ورزند و برخی احياناً شرایط دشوار و سختی را بر سر راه محققان قرار می‌دهند.

در این حالت، به دنبال حل این مشکل می‌گردیم و تلاش می‌کنیم با هر وسیله‌ای به نسخه‌های خطی مذکور دست یابیم؛ اما اغلب تلاش‌های ما به هدر می‌رود، و این تلاش‌ها آنقدر ادامه می‌یابد که یا به نتیجه‌ای خواهیم رسید و یا که خیر که در این صورت از تحقیق آن نسخه مأیوس می‌شویم. برای رفع این مشکل باید راه حلی مناسب را پیشنهاد نمود به طوری که با رعایت همه جوانب، هدف اسلامی ما که همانا طرح احیای اسلامی است، تحقق یابد و این امر جز با گفتگوی مستقیم و رو در رو بین مالکان نسخ و محققان و پژوهشگران عرصه نسخ خطی محقق نمی‌شود تا این که طرفین به تفاهمی واقعی دست یابند و ...

حل این مشکل به مقداری گذشت و چشم پوشی از منافع شخصی، در جهت خدمت به همگان نیاز دارد و اگر این دست‌نوشته‌ها همچنان در گنجینه‌ها محبوس بمانند هیچ‌کس از آنها استفاده نخواهد کرد و حتی صاحبان آنها نیز از علم به مایملک خود محروم خواهند ماند و تصور نمی‌کنیم که محروم کردن سایرین از دانش و معرفت، عملی باشد که با خلق و خو و مبس اسلامی ما سازگاری داشته باشد.

سوال هفتم: اشکال مختلف همکاری بین محققان و موسسات نشر و احیای نسخ خطی چیست؟ در اینجا لازم به نظر می‌رسد که دو گونه از مؤسسه‌ای که به کار نشر میراث مکتوب مشغولند را معرفی کنیم:

۱ - موسسات تجاری شخصی یا وابسته به شرکت‌های تجاری.

۲ - موسسات غیر تجاری وابسته به دانشگاه‌ها و مراکز فرهنگی یا

مشابه آن.

بیشتر مؤسسات تجاری، درصدد کسب سود و منافع مادی هستند ولو اینکه این کار مستلزم عرضه تولیدی مطلوب یا رعایت حقوق محققان باشد و مانند چنین مؤسسه‌ای در جهان عرب بسیارند. به هر حال، افرادی که با این مراکز داد و ستد دارند از مشکلات علمی و مادی، در رنج و ناراحتی‌اند و تاکنون نیز راهی برای تضمین کیفیت مطلوب بودن تولید وجود ندارد مگر آنکه خود محققان از بخش منافع و حقوق مادی خویش به جهت ارضای تمایلات علمیشان صرف نظر کنند.

اما مؤسسات غیر تجاری به دنبال کسب سود از طریق نشر کتاب‌های ترائی نیستند بلکه هدف این مؤسسات، کیفیت و دقت در امر پژوهش است و این ویژگی، همکاری افراد را با این‌گونه سازمان‌ها بهتر و آسانتر می‌کند. اما این‌گونه مؤسسات، اکثراً از کند بودن روال اداری در انعقاد قرارداد و تعهد و یا کسب موافقت برای عقد قرارداد با پژوهشگران گلایه دارند.

برای اینکه مشکلات حل شوند، لازم است که معیارهایی علمی برای مؤسسات تجاری که ناشر میراث مکتوب هستند، وضع گردد؛ تا به آن معیارها ملزم و متعهد شده و طبق مقررات رفتار نمایند، و این امکان وجود دارد که یک کمیته تخصصی، چنین معیارها و اصولی را تحت اختیار و مسئولیت خویش قرار دهد.

همچنین لازم است که مؤسسات غیر تجاری از مراحل اداری خود ضمن حفظ شرایط علمی در جریان تحقیق این نسخ بکاهند تا کار چنانچه شایسته میراث گرانبه‌ای ماست و با کیفیت مطلوب، به انجام برسد.

برگزاری جلسات رو در رو که با **صداقت** و شفافیت همراه باشد، به ایجاد تعاون و همکاری که مد نظر است بین محققان از یک سو و ناشران نسخ خطی از سوی دیگر کمک می‌کند و در نتیجه کار تحقیق این نسخه‌های گرانبه‌ها علاوه بر آن‌که از حالت رکود و بی‌مبالاتی خارج شده، باعث حفظ حقوق ناشران و کسانی که با آنها سر و کار دارند نیز می‌شود.

سوال هشتم: در راستای تسهیل در امر تبادل نسخ خطی و یا دستیابی به اطلاعات و تصاویر آنها، چگونه می‌توان از پیشرفت‌های تکنولوژیکی نوین مثل کامپیوتر بهره برد؟

امروزه به لطف وجود تکنولوژی، جدید کار تبادل نسخ خطی و یا دستیابی به اطلاعات مربوط به آنها و یا عکس نسخ بسیار آسان شده است و درنگ در استفاده از این فناوری‌ها یا عدم استفاده از آنها جایز نیست.

از جمله این کارها، می‌توان به انتشار فهرست نسخ خطی بر روی سی‌دی‌های برنامهریزی شده (لوح‌های فشرده) اشاره کرد. به کمک این سی‌دی‌ها، به آسانی می‌توان نسخه مورد نظر، نام مولف، نام کاتب، تاریخ تحریر و تعداد نسخه‌های موجود و سایر اطلاعات اولیه که محقق بدان

نیازمند است را از آن اثر پیدا نمود.

و موثری در یکسان کردن فرآیند کار و ایجاد روح تعاون و همکاری بین محققان از یک سو و موسسات فرهنگی و فکری است که به میراث مکتوب توجه و عنایت دارند.

مشکل دیگری که در اینجا وجود دارد، چگونگی توزیع و نشر این فهرست‌هاست. چنانچه واضح است، فهرست‌ها برای نشر و توزیع عمومی مناسب نیستند، و موسسات و دانشگاه‌ها و مراکز فرهنگی فهرست‌ها را در تیراژ پایین منتشر می‌کنند که طبعاً نیاز محققان و پژوهشگران را برآورده نمی‌سازد. بعضی از موسسات، فهرست‌های خود را به تعداد کمی از دانشگاه‌ها و مراکز فرهنگی که با آنها تبادلات فرهنگی دارند، ارسال می‌کنند که البته کار بجا و شایسته‌ای است اما کافی نیست. لذا از این گونه موسسات خواهشمندیم که فهرست نسخ خطی منتشره خود را در تیراژی وسیع به چاپ رسانند و امکان دستیابی محققان و پژوهشگران را به این منابع به سهولت فراهم سازند.

و چه خوب است که این موسسات از فناوری‌های جدید استفاده کرده و فهرست‌های خود را بر روی لوح فشرده (سی‌دی) منتشر کنند تا این عمل روند دست‌یابی و جستجو در فهرست‌ها را آسان کند ضمن این‌که تکثیر و توزیع آنها را بدون مشکل و هزینه زیاد فراهم می‌سازد.

و بسیار پرفایده خواهد بود اگر موسسات پردرآمد، با موسسات کم‌درآمد در زمینه تهیه و تنظیم فهرست نسخه‌های خطی همکاری نمایند که در نتیجه فایده‌اش همگانی خواهد بود.

سؤال دهم: چگونه می‌توان نسخ خطی را از تملک شخصی درآورده و وقف نمود و نیز علاقه به گردآوری و در تملک شخصی درآوردن این نسخ را به علاقه به نشر و احیای آنها تبدیل کرد؟

معلوم است که نسخ خطی، عموماً یا حداقل برخی از آنها گنج‌های گرانبها و ارزشمند به حساب می‌آیند که کوتاهی نمودن در حق آنها مجاز نبوده، بلکه لازم است که از آنها محافظت و نگهداری به عمل آید و این کار، امر پسندیده و مطلوبی است، اما مهم دیگر آن است که این گنج در دو محبس جهل و محبس عدم انتشار اسیر نباشند. از حقوق مسلم نسل امروز ماست که با میراث اصیل امت خویش آشنا شوند و از آن در ساختن آینده خود استفاده نمایند، آینده‌ای که دیگران می‌خواهند آن را، نه آن چنان که مصلحت این نسل است بلکه آن چنان که مصلحت خویش است، بسازند.

منظور ما آن نیست که مالکیت این نسخ را از صاحبانشان سلب کنیم، که این خواسته‌ای نامشروع است، اما آنچه که می‌خواهیم این است که صاحبان نسخه‌های خطی درک کنند که نسل‌ها حق دارند که از این نسخ آگاهی یابند و اینکه این گنجینه‌های امت اسلامی است و آنها حق دارند که از آن بهره‌برند. این مسأله زمانی محقق می‌شود که مالکان، نسخه‌های

یادآور می‌شود که نگهداری تصاویر نسخ خطی بر روی سی‌دی به منظور نگهداری تصویر آنها یا ارسالشان برای پژوهشگرانی که تمایل به تحقیق در زمینه نسخ خطی دارند، بسیار آسانتر و پرفایده‌تر از تهیه میکروفیش و یا میکروفیلم است. ضمن این‌که در این سی‌دی‌ها، تمام ویژگی‌های اثر به طور کامل منتقل می‌شود و امکان مطالعه آنها از سایر روش‌ها آسانتر است، و بیزه نرفته ایم اگر بگوییم که در این حالت می‌توانیم تصویر نسخه‌ها را همراه با رنگ‌های مختلفی که در آنها به کار رفته یعنی تصویری مطابق اصل نسخه در اختیار داشته باشیم؛ چرا که در بیشتر موارد مؤلف یا کاتب مثلاً برای عناوین فصل‌ها یا ابواب یا آیات و موارد دیگر از مرکب قرمز استفاده کرده است. یا کتاب او دربرگیرنده برخی نقشه‌ها یا تصاویر و عکس‌های رنگی است که در توضیح کلام خود بالضروره آورده است و نیز باید تزییناتی که کاتبان در نسخه انجام داده‌اند را به خاطر داشته باشیم. وقتی که تصویر نسخه خطی به سبک قدیم تهیه و یا میکروفیلم شده است، بالطبع یک محقق نمی‌تواند به طور کامل از مواردی که در بالا ذکر شد، بهره‌لازم را برد. بنده، خود در این رابطه تجربه‌ای موفق داشته‌ام.

تهیه عکس از این نسخ، تنها نیازمند داشتن یک اسکنر و یک کامپیوتر است که به وسیله آنها، تصاویر به روی سی‌دی منتقل می‌شوند. با توجه به این‌که کامپیوتر به وفور در اختیار محققان قرار دارد، بالطبع استفاده از سی‌دی نیز برای ایشان سهل الوصول‌تر است.

سؤال نهم: چگونه می‌توان نسبت به نسخه‌های خطی مراکز، دانشگاه‌ها و افراد، اطلاع و آگاهی یافت تا بدین وسیله در اجرای طرح احیای اسلامی قابل استفاده باشد؟

اجرای طرح احیای اسلامی، با آگاهی یافتن از نسخ خطی اسلامی که در اختیار موسسات و افراد می‌باشد، شروع می‌شود و بدون آگاهی از آنها نمی‌توان اقدام به این طرح نمود.

اما موضوع دیگری که اینجا وجود دارد و بر مرحله شناسایی این نسخ پیشی می‌گیرد، کشف و شناسایی اماکنی است که این نسخ در آنجا وجود دارند؛ بدین معنی که ابتدا موسسات یا اشخاصی که این نسخ را در اختیار دارند، بشناسیم و بعد از آن، مرحله دوم، که شناسایی خود نسخ است.

در اینجا ناگزیر به فهرست نگاری نسخ خطی اشاره می‌کنیم که البته باید طبق یک اسلوب علمی که مورد اتفاق همگان می‌باشد، انجام گیرد.

نیاز به برگزاری همایشی خاص در رابطه با موضوع فهرست نگاری و روش‌های آن و یکسان سازی این روش‌ها است. فهرست نگاری نسخ خطی، محققان را قادر می‌سازد تا به اطلاعات مورد نیازشان با سرعت و به نحو بسیار مطلوب، دست یابند. یکسان سازی رویه‌ها در این کار، روش مهم

خطی را وقف کرده و خود نیز متولی آن باشند.
 نمی‌دانم که آیا پیشنهاد من خواب و خیال یا آرزویی دست‌نیافتنی است
 اما من به خاطر علاقه‌ام به نشر علم و دانش به این مطلب پرداختم .
 طرح احیای اسلامی، زمانی به واقعیت نزدیکتر می‌شود و قابل اجراست
 که این زمینه برای علما و پژوهشگران فراهم آید تا بتوانند از نسخ خطی کهن
 که اجداد گذشته برای ما به ارث گذاشته‌اند، استفاده نمایند. من می‌ترسم که
 مستحق لعنت گذشتگانمان شویم هرگاه بدانند که ما نسل‌ها و فرزندان این
 امت را از دست‌یابی به آنچه آنان به ارث نهاده‌اند، محروم کرده ایم .
 اگر به نسخ خطی، با دیدی واقع‌بینانه و با اندیشه‌ای باز و با دل‌های

آکنده از عشق به کار جمعی و سازنده در جهت گسترش علم نگریسته شود،
 جایگاه مهمی در طرح احیای اسلامی خواهند داشت .
 امیدوارم که در طرح این سوالات موفق بوده و در پاسخ دادن به آنها،
 برخی جوانب امر روشن شده باشد.

کلمة سواء

نبذة من المباحث الفلسفية
والكلامية قديماً و حديثاً

تأليف
آية الله الحاج الشيخ عبدالحسين علمي
(م ١٣٧٠ ق)

مع تقریظی، آية الله العظمی سید محمد
حجت و الاستاذ عباس غالب
مصطفوی کبیر المفتشین لشنون
الثقافية بوزارة المعارف المصرية

تقديم و اعداد
علي الصدراني الخوني

کلمة سواء، نبذة من المباحث الفلسفية و الكلامية قديماً و حديثاً
تأليف آية الله الحاج الشيخ عبدالحسين علمي
تقديم و اعداد : علي الصدراني الخوني
موسسه فرهنگی سما
قم / ١٣٢٣ هـ .

آیت الله حاج شیخ عبدالحسین علمي از علمای مجاهد خوی در این کتاب به
 دو مسئله مهم کلامی: حدوث و قدم و محال بودن اتصاف باری به صفات
 مخلوقات پرداخته است . وی برای اثبات حقانیت عقیده شیعه امامیه و ابطال
 نظر دیگر ادیان و فرق کوشیده است و از بیان نظرات شاذ و جسورانه خویش
 ابایی نداشته، چون: نفی وجود ذهنی، عدم اطلاق لفظ وجود و عدم بر باری،
 نفی وحدت وجود و ...
 وی در بیان سبب تألیف کتاب بیان می‌دارد که پس از مطالعه کتب کلامی و
 حکمی مربوط به عقاید دینی ریشه اختلاف بین بشریت را دو چیز یافته است:
 اول مسئله حدوث و قدم و دوم امکان یا عدم امکان اتصاف خالق عالم به
 صفات مخلوقات . اولی موجب اختلاف بین الهیون و طبیعیون و دومی منشاء
 تقسیم آحاد بشر به مشرک و مسلمان و کافر و مؤمن شده است و از آنجا که
 ذهن اهل زمان آمادگی پذیرش استدلال و برهان و رهایی از تقلید پیشینیان را دارد، این کتاب را تألیف و بطور مشروح و مستدل به رفع اشکال فکری و
 عقیدتی در این دو مسئله پرداخته است .
 مصحح محترم با مقابله چهار نسخه یافت شده از کتاب و افزودن تیرها و استخراج منابع روایات خوانندگان را در بهره برداری از این کتاب ارزشمند
 یاری داده‌اند. دو تقریظ از آیت الله حجت کوهکمری و عباس غالب مصطفوی (کبیر المفتشین للشنون الثقافیه بوزارة المعارف المصریه) در ابتدای کتاب
 نیز بر ارزش و اهمیت آن تأکید می‌کند.